

Fejezetek az indiai és a pakisztáni hadsereg történetéből

Az első hadműveletek

A britek indiai hadseregének végnapjai

A második világháború befejezése után, a háborúban megrendült Anglia képtelen volt fenntartani gyarmatbirodalmát, s számos terület mellett az Indiai Császárság is elnyerte függetlenségét. A birodalom vezetése úgy döntött, hogy a függetlenségi erők törekvésének megfelelően, az akkori India területét felosztják a hindu és a muzulmán lakosok között. A felosztási terv Lord Mountbattenről, India utolsó alkirályáról kapta nevét.

Mivel India és Pakisztán 1947. augusztus 15-én nyerte el függetlenségét, és 1947 októberének végén már háborúban álltak egymással (hadüzenet egyik fél részéről sem történt), fegyveres erők teljes kiépítésére nem volt elég idejük. Az új hadsereg bázisát mind Pakisztán, mind India esetében az angolok indiai hadseregének tisztjei, katonái és fegyverei adták.

Ez a hadsereg három haderőnemből állt. A szárazföldi erők közül (Royal Indian Army), a légierőből (Royal Indian Air Force) és a haditengerészetből (Royal Indian Navy). E három haderőnem közül nem kívánok foglalkozni a Royal Indian Navy történetével, mivel bár a függetlenség kivívásában fontos szerepet játszott, a későbbi háborús eseményekre nem gyakorolt lényeges hatást.

Szárazföldi erők

A Royal Indian Army a második világháború végére jelentős erőt képviselt, s a háború utáni létszámcsökkenés ellenére még 1947-ben is 11 800 tiszt és 450 000 katonára szolgált soraiban. A hadsereg alakulatai a háború számos hadszínterén megfordultak, s a tisztikar és a katonák komoly harctéri tapasztalatra tettek szert.

A Mountbatten-terv értelmében a csapatok, a felszerelés stb. 64%-át kapta volna India, 36%-át pedig Pakisztán. Számos tényező azonban nem tette lehetővé a keretszámok betartását. Az alakulatok többségénél például gondot okozott, hogy soraikban vegyesen szolgáltak hinduk, muzulmánok, szikhek, s a katonák többsége természetesen a vallásának megfelelő állam hadseregéhez csatlakozott. A vallási ellentétek, villongások mellett – India több körzetében ekkor már szabályos vallásháború dúlt – a felosztási terv hadseregre vonatkozó pontjainak megvalósítását gátolta még a rendelkezésre álló idő rövidsége, és az angol politikai és katonai felsővezetés India irányában megnyilvánuló szimpátiája is. Ezekon felül a földrajzi adottságok szintén az indiai fegyveres erőknek kedveztek, hiszen mind a 19 fegyvergyár India leendő területén feküdt, s a 46 kiképző iskolából is csak 7 került Pakisztánhoz (a harcoló alakulatok tényleges megosztását a mellékelt táblázat mutatja).

Mindezek eredményeként a felszerelés, készletek elosztása során a páncélosokból Pakisztán nem kapott, míg Indiának 249 db-ot (köztük 118 db Sherman közepes és 46 db Stuart könnyű harckocsi) adtak. Nem részesült Pakisztán a löszerekből, robbanóanyagokból sem, amelyekből kb. 40–60 000 tonna került az indiai hadsereg-

hez. A különböző katonai gépjárművekből is mindössze 74 db lett Pakisztáné, szemben az indiai hadsereg rendelkezésére bocsátott 1461 db-bal. Végül az egyéb hadianyagokból kb. 160 000 tonna lett Indiáé, és 23 225 tonna Pakisztáné.

A fentiekből következően az indiai fegyveres erők szervezése vetélytársánál kedvezőbb helyzetből indult, s a szárazföldi erők állományába már 1947. augusztus 15-én 4 hadosztály tartozott: az 1. páncélosadosztály, a 4. és 5. gyalogoshadosztály és a 2. ejtőernyős-hadosztály (ez utóbbit hamarosan feloszlatták, egységei, alegységei más alakulatok alárendeltségébe kerültek). Bár Pakisztánnal szemben jelentős minőségi és mennyiségi fölényre tett szert az indiai hadsereg, e durván négy hadosztálynyi erő nem lehetett elegendő arra, hogy egyszerre biztosítsa a belső rend fenntartását és a hatalmas ország határait. Ezért a hadsereg erejét folyamatosan növelték, s 1948 folyamán előbb a 19. és a 26. gyalogoshadosztályokat (számukat később kapták) állították fel, majd létrehozták a 25. gyalogoshadosztályt.

Az indiai szárazföldi erőkkel szemben az új pakisztáni hadsereg a függetlenség kikiáltásának napján csupán egy, két gyenge dandárt magában foglaló gyalogoshadosztályból (7.) állt. A következő hónapokban, ahogy az Indiában, Délkelet-Ázsiában, Közél-Keleten szolgáló pakisztáni katonák hazatértek, újabb és újabb egységeket hoztak létre.

A munka gyorsaságát és eredményességét jelzi, hogy a kasmíri háború kezdetére (1947 októberére) már körülbelül 10 gyalogos- és egy páncélosdandár biztosította Nyugat- és Kelet-Pakisztán határait. Jellemző azonban a pakisztáni hadsereg akkori helyzetére, hogy a gyalogoshadosztályok nem érték el az 50%-os feltöltöttséget, és a páncélosdandár mindössze 13 db üzemképes Stuart könnyű harckocsival rendelkezett. Ráadásul a tartalék löszerkészlet kevesebb mint egy hétre volt elegendő.

A hadsereg szervezése a háború alatt is feszített ütemben folyt, így 1948 végére a pakisztáni hadsereg már öt gyalogoshadosztállyal rendelkezett (7., 8., 9., 12. és 14.). Igaz, ezek harcértéke továbbra is igen széles skálán mozgott.

Légierő

A hadsereg legfiatalabb fegyverneme a légierő volt. Az 1932-ben megalakult repülőcsapatok a második világháború alatt gyors fejlődésen mentek keresztül, s 1947-re a RIAF állománya kb. 14 000 főre, s 10-11 repülőszázadra nőtt.

A háború utáni szűkös anyagi lehetőségek ellenére a repülőcsapatokat a hadvezetés mind minőségileg, mind mennyiségileg fejleszteni kívánta. A meglévő 10 repülőszázad mellé 10 újabbat (vadász, bombázó és szállító) kívántak felállítani, s elkezdték az eddig Spitfire-ekkel repülő századok felszerelését Tempest II-ekkel. A repülőcsapatokat így átszervezés közben érte a felosztás, s a függetlenség elnyerése a légierőnél is gyökeresen új

helyzetet teremtett. A RIAF felszerelését felosztották. Megkezdődött az indiai és a pakisztáni repülőcsapatok kialakítása.

A repülőalakulatok közül India kapta a Tempest II-ekkel repülő 3., 4., 7., 8. és 10. vadászszázadokat és a Spitfire-ekkel repülő 2. vadászszázadot, továbbá a C-47 Dakota gépekkel ellátott 12. szállító századot. Pakisztánnak az 1. és 9. vadászszázad Tempest II-eit és a 6. század C-47 Dakotáit kellett volna kapnia. A RIAF személyi állományának nagy része az indiai légierőhöz csatlakozott, így a függetlenség napján megalakult pakisztáni légierő mindössze körülbelül 2332 főt (köztük 200 tiszt) számlált. A pakisztáni légierő helyzetét súlyosbította, hogy a papíron nekik ítélt 122 db repülőgépből csak 56 db érkezett meg. Ráadásul ezeknek a fele nem is volt bevethető állapotban. A hadianyagok, pótalkatrészek jelentős része pedig szintén használhatatlan volt. Tovább csökkentette a pakisztáni légierő harcképességét, hogy kevés volt a képzett kiszolgálószemélyzet és a tapasztalt pilóta. A rendelkezésre álló gépparkból ugyan sietősen létrehoztak két vadászszázadot (5. és 9.), egy szállító századot (6.), egy felderítő rajt és két összekötő rajt, azonban ezeknek az egységeknek a hadrafoghatóságát már nem tudták megoldani. Mindezen problémák együttesen azt eredményezték, hogy a felosztás 2:1-es arányából eleve következő indiai légi fölény még tovább fokozódott, s a pakisztáni szárazföldi erők gyakorlatilag légi támogatás nélkül harcolták végig a Kasmírrért vívott háborút (csupán néhány szállító és felderítő repülőgépet tudtak bevetni).

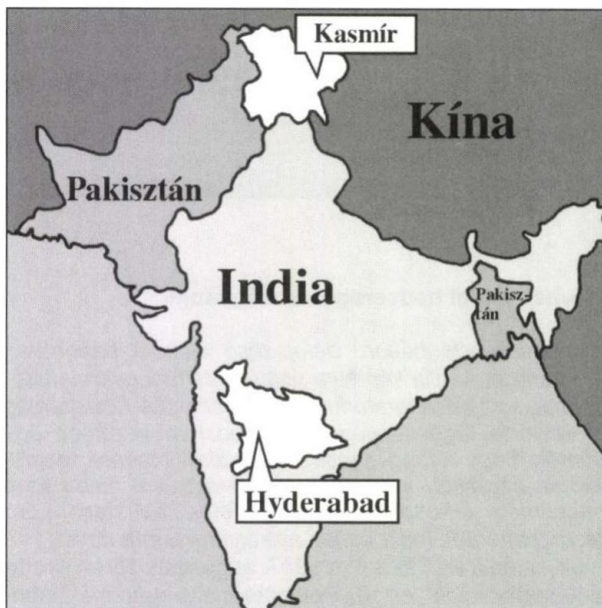
A pakisztáni légierővel szemben a Royal Indian Air Force (az indiai légierő megtartotta felosztás előtti nevét) India függetlenségének kikiáltása után alig három hónappal már 6 század Tempest II-sel (századonként 8 db repülőgép), egy századnyi C-47 Dakota szállító repülőgéppel (7 db), 20 db Spitfire vadászrepülőgéppel és egy repülőrajjal (4 db T-6 Harvard repülőgép) rendelkezett. A 47-48-as háború alatt pedig nemcsak a veszteségeket tudták pótolni, hanem megkezdték a repülőcsapatok fejlesztését is. Többek között amerikai B-24-es bombázókat – az első fél tucatból 1948. november 17-én alakult meg az 5. repülőszázad – és angol Vampire F.Mk 3 vadászrepülőket szereztek be (e két utóbbi típust nem vetették be az 1948-as harcok folyamán). A Royal Indian Air Force tehát gyorsan kiheverte az átszervezést, s fontos szerepet játszott a Hyderabad és Kasmír területén folyó hadműveletekben.

Az első hadműveletek

A Mountbatten-terv értelmében a vegyes lakosságú területek egy részén népszavazással döntöttek el, hogy az adott területet mely államhoz csatolják. A fejedelemségek esetében pedig a fejedelmeknek volt joga eldönteni, hogy Indiához vagy Pakisztánhoz kíván csatlakozni (India ekkoriban angol igazgatás alatt álló területekből és viszonylagos belső önállósággal rendelkező fejedelemségekből állt). Az Indiai Császárság 601 fejedelemségéből 505 Indiához, a többi pedig Pakisztánhoz csatlakozott. Három fejedelemséggel azonban gondok adódtak. E három fejedelemség Junagadh, Kasmír és Hyderabad volt.

Junagadh

Junagadh mohamedán uralkodója, a navab (Sir Mahabtkhan Raszulkhan) Pakisztánhoz kívánt csatlakozni, annak ellenére, hogy országa 400 km-re feküdt Pakisztántól és a fejedelemség lakosságának 80%-a hindu

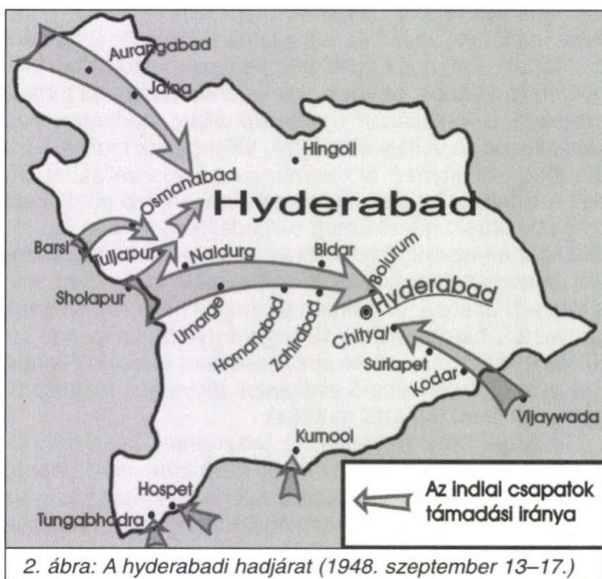

1. ábra: India, Pakisztán, Hyderabad és Kasmír

volt. A fő probléma azonban mégsem a lakosság vallási összetétele vagy a Pakisztántól való távolság volt, hanem az, hogy ha e kis állam Pakisztánhoz csatlakozik, az más mohamedán uralkodókat is arra csábíthat, hogy India helyett inkább Pakisztánt válasszák. Ezt pedig India mindenképpen el akarta kerülni.

A terület hovatartozásának kérdéséről heves vita kezdődött Pakisztán és India között. Közben, 1947. szeptember 17-én az indiai kormány elhatározta, hogy zár alá veszi a fejedelemséget. Ennek megfelelően az indiai hadsereg egy dandár erejű csoporttal blokádot vont Junagadh köré. Mivel az országban nem volt elegendő élelmiszer, a fejedelemség nem tarthatta magát sokáig. A navab repülőgépen Pakisztánba menekült. Az indiai hadsereg bevonult az országba, s 1947. november 9-én az indiai kormány átvette az ellenőrzést a terület felett.

India így megszerezte a területet, de a beavatkozással megszegte a Mountbatten-tervet, hiszen egy Pakisztánhoz csatlakozó fejedelemséget foglalt el. A junagadh-i konfliktus során Pakisztán nem volt abban a helyzetben,

2. ábra: A hyderabad-i hadjárat (1948. szeptember 13-17.)

hogy érdemben be tudjon avatkozni az események menetébe. Hatásos fellépését érdekei védelmében gátolta a földrajzi távolság és hadseregének gyengesége. Azonban más volt a helyzet Kasmír esetében.

Kasmír

Bár a két hadsereg közt meglévő erőviszonyok miatt Pakisztán Kasmír esetében sem kockáztathatta meg a nyílt háborút, Kasmír földrajzi és vallási adottságai, illetve a kasmíri maharadzsa politikai tervei mégis lehetőséget adtak a beavatkozásra.

Kasmír túlnyomó része hegyvidék, mély, keskeny völgyekkel és magas kopár fennsíkokkal. Területén található a világ második legmagasabb hegycsúcsa, a K2 is. Az ország délnyugati részén helyezkedik el a jammui síkság, amit a Pir Panjal (Pandzsál) hegység választ el a kasmíri-völgytől. A völgytől északra, északkeletre a Karakorum hegység található, e hegységtől délre, délkeletre, illetve a kasmíri völgytől keletre fekszik Ladakh, illetve a Zaskar hegység.

Kasmír teljes területe 220 000 km² (e területen ma India, Kína és Pakisztán osztozik), lakóinak száma 1947-ben kb. 3 millió, háromnegyedük muzulmán volt. A fejedelemség területének nagy részét gyéren lakták, s a népesség több mint a fele a kasmíri völgyben élt. Itt a muzulmánok aránya elérte a 90%-ot. Ugyanakkor az ország másik sűrűbben lakott vidékén, a jammui sík területén a lakosság kétharmadát a hinduk alkották.

A fejedelemség földrajzi helyzete Pakisztán számára tálcán kínálta a beavatkozás lehetőségét. A kommunikációs útvonalak szinte kizárólag Pakisztánnal kötötték össze a kasmíri völgyet és az északi területeket egyaránt. A domborzati és éghajlati viszonyok jelentősen csökkentették az indiai hadsereg hatékonyságát. A lakosság soraik között pedig nagy számmal voltak olyanok, akik Kasmír jövőjét Pakisztán részeként képzelték el. A területen nem állomásoztak indiai egységek, s a Kasmíri Fejedelmi Erők csupán 8 gyalogos zászlóaljából álltak. Ráadásul a Srinagarban (tartalék) és Gilgitben szolgáló zászlóaljak kivételével az egységek a fejedelemség területén századokra, szakaszokra szétszórva helyezkedtek el. A kasmíri csapatok hatékony ellenállását gátolhatta még, hogy soraikban jelentős számú muzulmán szolgált.

Mindezek együttesen lehetővé tették a pakisztániak számára, hogy megpróbálják érvényesíteni érdekeiket. Amikor Kasmír hindu ura, Sri Hari Singh maharadzsa a Mountbatten-terv ellenére függetlenné kívánta nyilvánítani fejedelemségét, Pakisztánban kidolgozták a Gulmarg fedőnevű hadműveletet. Eszerint az északnyugati határvidékről a pathán (pastu) törzs harcosai – akiket törzsi harcosoknak álcázott, szabadságolt pakisztáni katonákkal is megerősítenek – törnek be az állam területére. Ezek a gerillák a népfelkelőkkel kiegészülve elfoglalják a fejedelemség stratégiai pontjait. Majd Pakisztán a rend helyreállítására reguláris egységeket küld „segítségül”. E reguláris csapatok pedig, ha már Kasmírban vannak, ráveszik a maharadzstát, hogy csatlakozzon Pakisztánhoz.

A milicisták főerőinek a Muzaffarabad–Uri–Baramula–Srinagar útvonalon kellett előrenyomulniuk, azzal a céllal, hogy elfoglalják Srinagart, illetve az itt található repülőtérrel, majd tovább törjenek előre a Banihal-hágóhoz. A főerők északi szárnyát Tithwal, déli szárnyát pedig a Gulmarg felé támadó csapatoknak kellett biztosítaniuk. A kasmíri völgyben folyó hadműveletek mellett kisegítő csapásokat terveztek még Poonch, Bhimbar és Rawlakot területén, Poonch és Rajauri elfoglalásának céljával. Ez

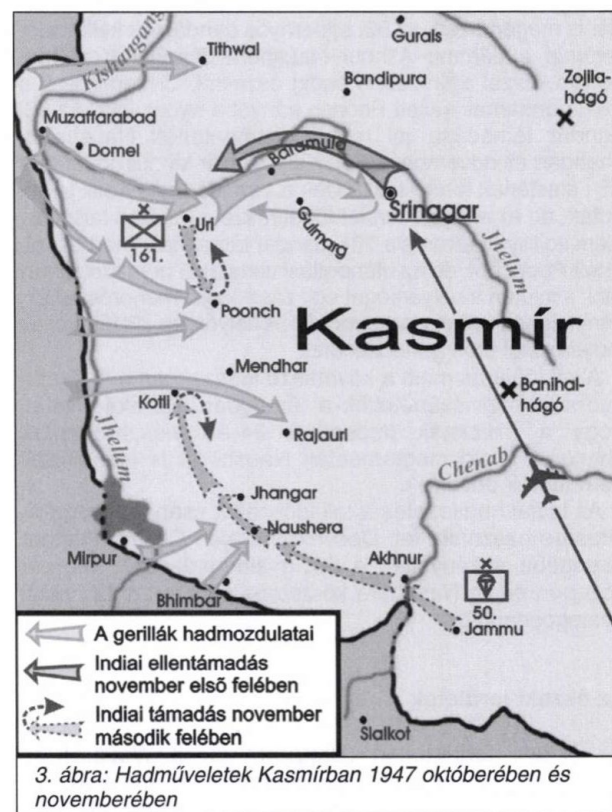
utóbbi támadásokat Jammu irányában kívánták továbbfejleszteni.

Az első indiai–pakisztáni háború kezdete

A pakisztániak közel jártak a sikerhez. 1947 októberében Kasmír délnyugati területein lázadások törtek ki, s a muzulmánok a fejedelemség központi területén létrehozták az Azad Kasmír Hadsereget, Poonchban pedig megalakult a szabad kasmír kormány. A törzsi csapatok október 22-én léptek át a határt. A kasmíri völgy bejáratát őrző 4. kasmíri gyalogos zászlóalj egy része (a muzulmán katonák) átállt a milicistákhoz, s segítségükkel a támadók rövid idő alatt felszámolták a határ mentén kialakított védelmi vonalat. A gerillák még október 22-én elfoglalták Muzaffarabadot, majd tovább folytatták útjukat Srinagar felé. Rajinder Singh, a kasmíri hadsereg vezérkari főnöke ugyan már 23-án a határra sietett, de a védelem megerősítésére csak mintegy 200 katonát tudott magával vinni. Ráadásul másnap egy összecsapás során életét veszítette.

E súlyos helyzetben a maharadzsa – október 24-én – katonai segítséget kért Indiától. Az indiai kormány azt szabta a segítség feltételéül, hogy Kasmír csatlakozzon Indiához. Hari Sing ekkor még habozott. Október 26-án azonban elesett Baramula is, s e hír hatására a maharadzsa letett függetlenségi törekvéseiről. Aláírta a csatlakozási szerződést, majd távozott az országból. A szerződés aláírásával az indiai vezetés a külvilág felé legalizálta a beavatkozást, és az indiai hadsereg megkezdhette hadműveleteit.

Az indiai vezetés a legfontosabbnak ekkor Srinagar elfoglalását és megvédését tartotta. Bár a csapatokat már korábban készenlétbe helyezték, a maharadzsa habozása és a földrajzi viszonyok kérdésessé tették az akció sikerét. Mivel közúton Srinagar több mint 400 km-re fekszik az indi-

ai-kasmíri határtól, ezért úgy döntöttek, hogy a csapatokat légi úton fogják a kasmíri fővárosba szállítani. A Jak hadművelet október 27-én hajnalban kezdődött. A légi hídhoz kb. 30 db Dakota repülőgépet sikerült összegyűjteni. A 12. repülőszázad első szállító-repülőgépe reggel 8.30-kor ért földet az 1. szikh ezred katonáival. Az első hullámot az ezred két gyalogos százada alkotta. Az indiai katonák azonnal a szorongatott helyzetben lévő kasmíri erők segítségére siettek, s bár a támadókat ekkor még nem sikerült megállítaniuk, előrenyomulásukat lelassították. A következő napokban folyamatosan érkeztek az indiai erősítések, s november 2-ára már a teljes 161. dandár Srinagarban volt. Az indiai csapatokat a Kalwant Singh vezérőrnagy vezette Jammu és Kasmíri Erők Főparancsnokságának rendelték alá.

November 3-án a területet jól ismerő gerilláknak az indiai állások megkerülésével sikerült néhány kilométerre megközelíteniük a srinagari repülőteret, de támadásukat visszaverték. Ezután november 7-én újabb támadást indítottak, de Shalatengnél a 7. könnyűlovas ezred időközben beérkezett páncélgépkocsijainak és az indiai légierő Tempest II-esének segítségével a gerillák erőit teljesen szétverték. A háborúnak a Shalatengnél vívott ütközet lett az egyik döntő mozzanata, mivel eredményeként megszűnt Srinagar elestének közvetlen veszélye. Sőt, az ütközet után kibontakozó indiai ellentámadás megtisztította a kasmíri völgy nagy részét, s a hadművelet csúcspontjaként – november 13-án – visszafoglalták Uri városát is. Közben október végén, november elején a kasmíri völgytől dél–délnyugatra fekvő területen, a milicisták a hozzájuk csatlakozó felkelőkkel sorra bekerítették, majd ostrom alá vették a Kasmíri Fejedelmi Erők által védett kisebb-nagyobb településeket. Jammu és Akhnur körzetét azonban sikerült biztosítania az ide bevonuló 50. indiai ejtőernyős dandárnak.

November második felében a kasmíri völgyben kialakult kedvező helyzetet az indiai hadvezetés a szorongatott helyőrségek (Mirpur, Poonch, Kotli stb.) felmentésére kívánta kihasználni. A támadást két irányból indították meg. Jammu térségéből, ahová november közepén a 268. gyalogosdandár is megérkezett, az 50. ejtőernyős dandárnak kellett előretörnie a Jammu–Akhnur–Naushera–Jhangar–Kotli tengelyen. Ezzel egy időben pedig északról, Uri területéről a 161. dandárnak kellett Poonch irányába nyomulnia. Az 50. dandár támadása jól haladt, felmentették Nausherat, Jhangar és november 26-án Kotlit is. Bár Mirpur november 25-i elestének hírére leállították a támadást, és Kotlit is feladták, de az elfoglalt terület többi részét szilárdan tartották. Nem volt ilyen sikeres a 161. dandár támadása, mert bár elértek Poonchot, de az utánpótlási vonalakat nem tudták tartani, s miután a helyőrséget egy zászlóaljjal megerősítették, kénytelenek voltak visszavonulni. A helyőrség ellátásáról az indiaiak légi úton gondoskodtak.

A téli időjárás miatt a következő időszakban a nagyobb hadműveletek szüneteltek a térségben. Ez alól kivétel, hogy a milicisták december 24-én visszafoglalták Jhangart, majd megtámadták Nausherát is (ez utóbbit nem tudták bevenni).

Az indiai hadvezetés a téli időszakot csapatai megerősítésére használta fel. December elején Chamb–Akhnur térségébe vezényelték a 80. gyalogosdandárt, február közepén pedig Naushera körzetébe érkezett a 19. indiai gyalogosdandár.

Az északi területek

Az északi területeken (Baltistan, Gilgit Wazarat és Ladakh) a háború első időszakában nem voltak komolyabb harcok. A Gilgit Scouts nevű paramilitáris erők, an-

gol parancsnokaik vezetésével ugyan a maharadzsa ellen fordultak, és november 4-én elfoglalták Gilgitet, majd a 6. Jammu és Kasmír zászlóalj muzulmán tagjainak átállása után Bunjit is megszállták, de ezzel a küzdelem az 1947-es évre véget is ért.

A nagyobb hadműveletek ebben a térségben 1948. február elején kezdődtek meg. Ekkor a Gilgit Scouts és a 6. zászlóalj részei, a helybeli lakosokkal kiegészülve támadásba lendültek. Haramosh-ból kiindulva, az Indus völgyében haladtak felfelé. 1948. február 12-én bekerítették, és ostrom alá vették Skardut, melyet egy kasmíri zászlóalj tartott. Bár a város ellátása a magas hegyek, a szélsőséges időjárás és a távolság miatt rendkívüli nehézségekbe ütközött, mégis sikerült az indiai légierő szállító repülőgépeinek annyi utánpótlást eljuttatniuk Skarduba, hogy a védők 1948 augusztusáig ki tudtak tartani. Ekkorra viszont lőszerkészletük teljesen kimerült, s mivel felmentésükre nem számíhattak, megkísérelték a kitörést. A csapatok egy része hátramaradt a városban, a kitörést végrehajtó erők fedezésére, de a többieknek sikerült átjutni a milicisták vonalain. A városban maradtak végül augusztus 14-én adták meg magukat.

Skardu hősiességével nem akadályozta meg a muzulmán erők térnyerését, akik 1948 nyarára az északi területek nagy részét az ellenőrzésük alá vonták. A harcok során 1948 áprilisában elfoglalták Bandipurát (a település csak 40 mérföldre fekszik Srinagartól). Június 6-án elérték Drast – ezzel elvágták a Srinagar–Zojilaghágó–Kargil–Leh útvonalat –, s még június folyamán néhány mérföldre megközelítették Leht. Július 7-én megszállták a Zojilaghágót is. Leh ellátását így Poonchhoz és Skarduhoz hasonlóan az indiai légierőnek kellett megoldania. A 12. század első gépei először május 24-én értek földet egy rögtönzött leszállópályán, s ettől kezdve a szállítások a város felmentéséig folytatódtak.

Az északi területeken harcoló muzulmán erők a nyár közepére sikereik csúcspontjára értek. Előretörésük azonban ekkor minden irányban elakadt. Utánpótlási vonalaik megnyúltak, erők szétforgácsolódtak, s az eddiginél nyíltabb területekre értek, ahol szembetalálták magukat az indiai hadsereg egységeivel.

A pakisztáni hadsereg beavatkozása

Míg az északi területeken 1948 tavaszán–nyarán az indiai hadvezetés csak a gerillák előrenyomulásának megállítására törekedett, addig a jammui körzetben támadásra indította csapatait. A 19. önálló és az 50. ejtőernyős dandár, a 7. könnyűlovas ezred egy század páncélosának támogatásával március 18-án visszafoglalta Jhangart, majd április 12-én a 19. önálló dandár bevette Rajaurit is. A város birtoklása létfontosságú volt Poonch felmentéséhez. Ugyanakkor Rajauri eleste világhosszá tette a pakisztáni vezetők számára, hogy a gyengén felszerelt és kiképzett milicisták nem képesek ellenállni a tűzérésnek, a páncélosok és a légierő támogatását élvező reguláris indiai csapatoknak. Ezért 1948 májusában a 7. pakisztáni gyalogos hadosztály 101. dandárát Uri, Muzaffarabad–Kohala–Bagh és Tithwal területére küldték, s hamarosan a hadosztály 10. és 25. dandárait is Kasmírba vezényelték.

1948 májusában az indiai hadsereg Kasmírban harcoló erőit átszervezték. A Jammu és Kasmír Erők főparancsnokságát feloszlatták, s helyette két hadosztály-parancsnokságot állítottak fel. Az északit Srinagarban, ez a Sri nevet kapta, a délit pedig Jammuban, ezt röviden Janak nevezték. A két hadosztály között a sávhatár a Pir

Panjal hegység lett. Az újonnan felállított 163. dandárt és az időközben beérkező 77. ejtőernyős dandárt a Sri hadosztálynak rendelték alá.

Az átszervezés után a Sri hadosztály Muzaffarabad ellen indított támadást. Az Uri–Domel tengely mentén a 161. dandár nyomult előre, míg a 163. dandár Tithwal felé tört. A 163. dandár kezdetben jól haladt, s május 23-án alegységei bevették Tithwalt. Ezután azonban elakadtak, mivel a térségbe folyamatosan érkeztek a pakisztáni erősítések, s május 30-ra már a teljes 10. pakisztáni dandár itt harcolt. Domel irányában az indiai csapatok szintén korlátozott eredményeket értek el. Május 25-én bevették Pandut, ám a pakisztáni csapaterősítések (101. dandár) meggátolták a 161. dandár további térnyerését. Az indiaiak ekkor bevetették a 77. ejtőernyős dandárt is, de ez sem változtatott a helyzeten.

A részleges kudarc ellenére nem kellett sokáig várni az újabb indiai támadásra. Az 1948 júniusában lezajlott hadművelet során sikerült átmenetileg ismét összeköttetést létesíteniük a poonchi helyőrséggel. De a rendelkezésre álló erők elégtelensége miatt az utánpótlási vonalakat ekkor sem bírták nyitva tartani. A helyőrséget felmentő indiai erők kénytelenek voltak visszavonulni.

1948 júliusában a pakisztáni hadsereg 101. dandára helyi jellegű ellencsapást hajtott végre, s ennek eredményeként július 24-én visszafoglalták Pandut. A város bevétele ugyan katonailag nem okozott lényeges változást, ám lélektanilag mégis rendkívül fontos esemény volt, mivel a háború során ez volt az első alkalom, hogy reguláris pakisztáni csapatok sikeres támadást hajtottak végre az indiai hadsereg egységei ellen.

Indiai sikerek és a háború vége

1948 szeptemberében az indiai hadsereg Kasmírban harcoló erőit újból átszervezték. Eddig a májusban felállított két hadosztály parancsnoksága önállóan tevékenykedett. Ezért most a hadműveletek összehangolása végett létrehoztak egy hadtestparancsnokságot (V. hadtest), s a két hadosztályt ennek rendelték alá.

A pakisztáni hadseregnél 1948 májusa óta szintén változások történtek. Egyrészt a szabadcsapatokat igyekeztek reguláris egységekké alakítani, másrészt Kasmír nyugati területeire folyamatosan érkeztek a pakisztáni erősítések. Így 1948 novemberére a gerillákon felül a pakisztáni hadvezetés rendelkezésére állt a 7. hadosztály (két dandár) és a 9. hadosztály (négy dandár) is. A pakisztáni hadsereg Kasmírban harcoló erői tehát jelentősen megerősödtek, ennek ellenére továbbra is passzívan viselkedtek, s az év második felében újra az indiai hadsereg lépett fel támadólag (az indiai hadseregnek ekkor már 12 dandára állomásozott Kasmírban).

Kasmír nyugati területén az indiaiak legfőbb célja ekkor Poonch felmentése volt. A nyáron elszenvedett kudarc után az indiai hadvezetés folyamatosan növelte a térségben csapatai létszámát. Ennek részeként Jhangar körzetéből a teljes 268. gyalogos dandárt e feladatra csoportosították át. A pakisztáni hírszerzés ugyan érzékelte az indiai hadsereg készülődését, mégis elmulasztották Poonch körüli állásai megerősítését.

Az indiaiak, hogy megosszák a pakisztáni csapatok figyelmét, kisegítő támadásokat indítottak Pir Badesarból Kotli felé a 268. gyalogosdandárral, és Kailashból Thana Mandi felé az 5. dandár egy harccsoportjával. A főcsapást a Rajauri–Bhimhar Gali–Mendhar–Topa tengely mentén mérték, az 5. és 19. dandárokkal. A főcsapás bal szárnyát egy dandár erejű harccsoport biztosította.

A hadművelet október közepén kezdődött, s miután október végén, november elején elfoglalták a megközelítési útvonalakon fekvő pakisztáni támpontokat, november 9-én megindult a végső támadás. Közben a pakisztániak, hogy megakadályozzák Poonch felmentését, megerősítették Mendhar védelmét, előbb két gyalogoszászaddal és egy szakasz 3,7 hüvelykes hegyi löveggel, hamarosan pedig egy teljes gyalogoszászlóaljjal. Ezek az erősítések azonban hiábavalónak bizonyultak. Az indiai csapatok ekkorra már elfoglalták a fontosabb támpontokat, s egyszerűen kikerülték Mendhart, majd november 20-án véglegesen felmentették Poonchot.

Poonch felmentése mellett az indiai parancsnokság másik fő problémája Leh volt. Ahhoz, hogy a várossal megteremtsék az összeköttetést, vissza kellett foglalni a Zojila-hágót. Thimaya vezérőrnagy (a Sri hadosztály parancsnoka) ezért a 77. dandárt Uri területéről Baltal körzetébe csoportosította át. A tüzérség és a légierő által támogatott indiai rohamok azonban a hágó természeti adottságait jól kihasználó védők visszaverték. Thimaya ekkor Akhnurból a térségbe vezényelte a 7. könnyűlovas ezred egy harcokocsiszázadát. A páncélosok megérkezése teljes titokban történt, s így amikor az indiai csapatok november 1-jén újra támadásba lendültek, a harcokocsik megjelenése meglepetésként hatott. A védők, mivel a hegyekben nem számítottak harcokocsikra, s páncéltörő fegyverekkel sem rendelkeztek, feladták állásaikat. A Zojila-hágó elfoglalása döntő momentum volt. Az indiai csapatok előrenyomulását a milicisták már nem tudták megállítani. November 15-én elesett Dras, majd 23-án Kargil, aminek köszönhetően megnyílt a Srinagar–Kargil–Leh útvonal.

Az újabb indiai sikerek hatására a pakisztáni vezetés 1948 végén ellentámadásra határozta el magát. A tervezett hadművelet a Vénusz fedőnevet kapta. A Bhimhar térségében gyülekező csapatoknak Beri Pattan irányába kellett volna támadniuk, hogy elvágják az Akhnur–Naushera–Rajauri–Poonch útvonalat.

A támadás első szakaszát, a Kis Vénusz hadműveletet december 8-án kívánták kezdeni. De még mielőtt a pakisztáni csapatok megindultak volna, a hadvezetés meggondolta magát, az akciót lefújták. Az újabb elképzelés szerint a hadműveletre csak akkor kerülhet sor, ha az indiai hadsereg ismét támadásba kezd Kasmír területén. Mivel hamarosan indiai csapatösszevonások kezdődtek Beri Pattan térségében, a pakisztáni tüzérség december 14-étől kezdve erős tűz alá vette a körzetet. Ennek következtében átmenetileg használhatatlanná vált az Akhnur Nauseherával összekötő út, s így veszélybe került a kasmíri völgyben harcoló indiai csapatok ellátása. A háborúban azonban ez volt az utolsó nagyobb katonai akció. India ugyanis 1948. december 30-án tűzszünetet kért, s ezt 1949. január elsején Pakisztán is elfogadta.

Hyderabad és a Polo hadművelet

Területileg Hyderabad volt az egyik legnagyobb indiai fejedelemség (132 000 km², kb. 14 millió lakos). Mohamedán uralkodója, a nizám, Osman Ali Khan, hasonlóan a kasmíri maharadzsaéhoz, nem kívánt sem Indiához, sem Pakisztánhoz csatlakozni. Mivel politikai megoldást hozzászias és feszült tárgyalások ellenére sem sikerült találni, a szó a fegyvereké lett a szubkontinens déli területein is. A nizám függetlenség melletti eltökéltségét erősítette egyrészt, hogy létszáma igen jelentős katonai erő felett rendelkezett, másrészt pedig az, hogy az indiai hadsereg egyre jelentősebb erőit kötötte le a kasmíri konfliktus.

A hyderabadi fegyveres erők reguláris és irreguláris csapatokból álltak. A reguláris erőket 3 páncéloszred, egy lovasezred, 11 gyalogoszászlóalj és tüzeralakulatok alkották. Összesen kb. 22 000 fővel. E hivatásos hadsereget tartalék alakulatok egészítették ki: egy lovasezred és gyalogoszászlóaljak. Az irreguláris csapatokhoz tartozott a Nemzeti Gárda és a Razakarok. Az irreguláris erők kb. 200 000 főt számláltak, ám csak mintegy negyedük rendelkezett modern lőfegyverekkel.

Az indiai hadvezetés a fejedelemség elfoglalására a Polo fedőnevű hadműveletet dolgozta ki. A hadművelet lényege, hogy főerőkkel két irányból támadva elfoglalják a fejedelemség fővárosát, Hyderabadot, miközben kisebb erőkkel a határ több pontján lekötik a nizam hadseregét.

A főcsapást nyugat felől a Sholapur–Hyderabad, kelet felől pedig a Vijaywada (Bezwada)–Hyderabad tengely mentén mérték. A nyugaton felvonultatott indiai erőket négy hadműveleti csoportba szervezték. A Strike Force (9. Dogra ezred, Skinner lovasezred, az 1. páncéloshadosztály törzsszázada, az 1. tábori tüzérezred egy ütege), a Smash Force (1. páncélosdandár), a Kill Force (7. gyalogosdandár) és a Vir Force (9. gyalogosdandár). Keleten egy gurkha zászlóalj, a 17. lovasezred egy százada, továbbá tüzér, műszaki és egyéb kisegítő erők készültek az indulásra. Itt a kommunikációs vonalak biztosítására, s a támadó erők támogatására további 4 gyalogos zászlóalj állt készenlétben. Kisegítő csapatokat dél felől az itt húzódó stratégiai jelentőségű vasútvonal védelmére, északról pedig Jalna irányába terveztek.

Miután az indiai erők befejezték a felkészülést, szeptember 13. hajnalán megindult a támadás. A hadművelet jól kezdődött, s már az első nap jelentős sikereket értek el. Nyugaton az 1. páncélosdandár egységei reggel 9 órára elérték Jalkotot. Majd a Strike Force folytatta az előrenyomulást, és a délután folyamán a Razakarok ellenállását letörve bevették a határtól 61 km-re található Umargét. A főcsapás északi szárnyát biztosító 9. gyalogosdandárnak sikerült elfoglalnia Tuljapurt. A keletről, Vijaywada felől támadó indiai egységek reggel 8.30-ra elérték Kodart, ezután pedig továbbnyomultak Mungala felé. A délen felvonult indiai csapatok feladata a Kurnoolnál, Tungabhadranál és Hospetnél található hidak elfoglalása volt. A támadó egységek komolyabb ellenállással csak Hospetnél találkoztak, de a nap végére ez a város is elesett.

Szeptember 14-én az indiai főerők Rajasur bevételét kapták feladatul. A városba vezető út mentén, Talmud körzetében kialakított hyderabadi állásokból az indiai légierő csapásai kivetették a védőket, így az előrenyomuló indiai csapatok a délután folyamán elfoglalták Rajasurt. A keletről támadó indiai erők Suriapet előtt a hyderabadi hadsereg 1. dzsidás ezredének és 5. gyalogoszászlóaljának a vonalaiba ütköztek. Az 5/2-es gurkhák rohama azonban megtörte a védők ellenállását, akik 35 halott és 45 fogoly hátrahagyásával visszavonultak. Jól haladt a támadás a kisegítő irányokban is. A főerők bal szárnyán egy indiai harccsoport (11/3-as gurkhák és a 8. lovas ezred egy százada) kemény utcai harcok után elfoglalta Osmanabadot, majd déli irányban, Tuljapur felé haladt tovább. Egy másik csoport a Nangaon–Aurangabad tengely mentén nyomult előre. Itt az indiai erők a délután folyamán bevették Daultabadot (Aurangabadot északnyugat felől védő erőd), mire Aurangabad megadta magát.

Szeptember 15-én az indiai főerőket vezető 1. páncélosdandár óvatosan haladt előre, s szórványos ellenállás után elfoglalta Homanabadot. A 9. dandár részét hátrahagyták a körzet megtisztítására, a főerők pedig

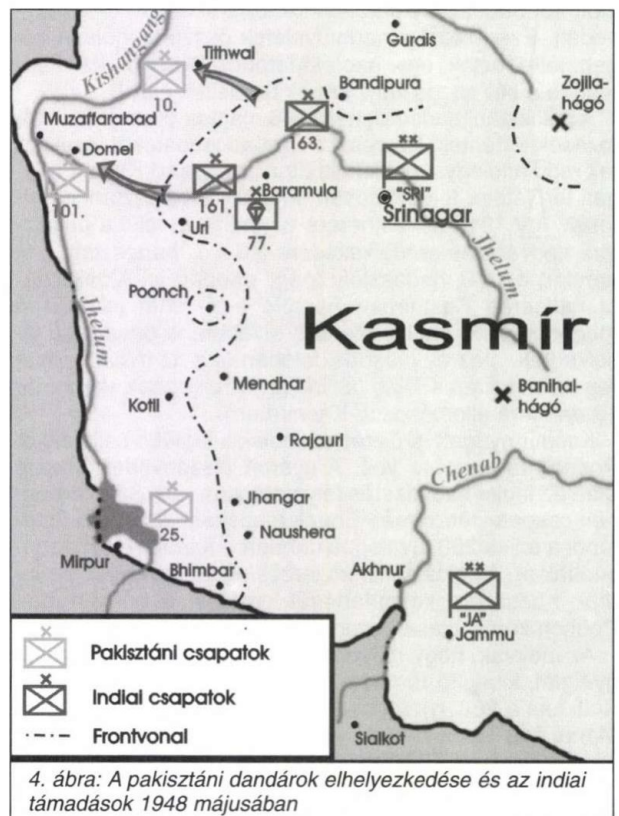
Bidar és Zahirabad irányába támadtak tovább. Közben északon az Aurangabad irányából támadó csapatok előbb megtörték a Jalanát védő hyderabadi erők ellenállását, majd a csapatok egy része dél felé – Latur irányába – fordult.

Keleten Suriapet városát a RIAF bombázta, mire a hyderabadi csapatok a gurkhák támadása elől kitértek, s folytatták visszavonulásukat. A térségben komolyabb harcok csak Narkatpallinál voltak, ahol egy Razakarzászlóaljat az indiaiak megtizedeltek.

Szeptember 16-án reggel a nyugati támadó csoport már a Sholapur–Bidar–Hyderabad útkereszteződésért küzdött. A védelem áttörése után az egyik támadó oszlop Bidar felé fordult, s szórványos összecsapások után, sőtétetésre a város közelébe ért. A másik, páncélosokból álló oszlop hamarosan a Razakarok erős ellenállásába ütközött. Hiába volt azonban elszánt a védelem. A csak könnyű fegyverekkel felszerelt Razakarok nem tudták sokáig feltartóztatni a harckocsikat. Így mire a nap leszállt, az indiai csapatok már 15 km-rel Zahirabadon túl álltak.

Másnap a nyugat felől támadó erők megszállták Bidart, az északon előretörő csapatok bevették Hingolit, a Hyderabadhoz kelet felől közeledő indiai egységek pedig Chityalt (60 km-re a fővárostól).

Az indiai főerők a hadjárat negyedik napjára a főváros közvetlen közelébe értek, a kisegítő irányokban tevékenykedő csapatok pedig a fejedelemség jelentős területeit vonták ellenőrzésük alá. A reménytelen katonai helyzettel számot vetve a nizam repülőgépen Pakisztánba menekült, csapatait pedig tűzszünet megkötésére szólította fel. Másnap az indiai hadsereg egységei bevonultak Secunderabadba és Bolarumba, majd 16 órakor a hyderabadi hadsereget képviselő El Edroos vezérőrnagy letette a fegyvert. Bár a fejedelemség megtisztítása a kisebb-nagyobb fegyveres csoportoktól még jó pár napig eltartott, de a hyderabadi hadjárat lényegében véget ért.

Aki kétszer zuhant le F-104-essel

1. A nukleáris F-104G vadászbombázó

5. Az F-84F hátulról

2. A bázis Ludger Hölker utcája

6. A Tornado megkezdi a startot

3. A muzeális F-84F vadászbombázó

7. Tornado felszállás közben

4. A muzeális T-33 iskolagép

8. Hangtompító az F-104G típushoz

Az illusztrációhoz vonatkozó cikket lásd az 50. oldalon. A szerk.

Fotók: Matthaidesz Konrád

Célkeresztben Irán

1. A Shihab-3 rakéták felvonulása Teheránban 2004. 09. 22-én

2. Egy Shihab-3 IRBM rakéta indítása

3. A Zolfiqar-3 harckocsi a 2003. 09. 22-i teheráni katonai parádén

4. A hazai Zelzal-1 harcászati rakéta

Az illusztrációhoz vonatkozó cikket lásd a 2. oldalon. A szerk.

5. Az eredeti T-72 harckocsi iráni gyártású ERA reaktív páncélzattal felszerelve

6. A T-72Z Safir-74 az irániak által korszerűsített T-54/55 típusú közepes harckocsi

7. A hazai Owj Saeqeh vadászpilóta kísérleti példánya

8. Az F-5F-re megszólalásig hasonló iráni Azarakhsh vadászbombázó

Célkeresztben Irán

9. A hazai Dorna alapfokú kiképzőgép

10. A kínai gyártású C-802 hajók elleni rakéta a 2003.09.22-i parádén

11. A közös ukrán-iráni An-140-es utasszállító gép

12. Az iráni légierő F-14A típusú vadászpilóta nélküli repülőgépe, háttérben az Airbus A-310-es egyik példánya

13. A hazai Zolfiqar-1 harckocsi, ebből a változatból mindössze 30 db készült

14. A Panha Shahbariz 2061 könnyű támogató helikopter (balról) és a Panha 2-75 könnyű szállító helikopter (jobbról). Ezek a Bell Jet Ranger és UH-1 típusok hazai másolatai

15. Az iráni légierő F-4E Phantom-II típusú vadászbombázójának egyik példánya

Fotók: a szerző archívumából

Airshow Magyarországon

1.

5.

2.

6.

3.

7.

4.

1. A magyar Mi-8T (No.10419), Szentkirályszabadja, 2000. szeptember 09.
2. A német Bundeswehr Bo-105 helikoptere (86+33), Szentkirályszabadja, 2000. szeptember 09.
3. Az osztrák Agusta AB-212 helikopter (5D+HR), Szentkirályszabadja, 2000. szeptember 09.
4. Az USAF F-15E csapástmérő gépe, Kecskemét, 2000. május 21.
5. Magyar Légierő MiG-29B gépe Tűzmadár festéssel, Kecskemét, 2000. május 19.
6. Német Bundeswehr CH-53G nehéz szállító helikoptere, Kecskemét, 2000. május 21.
7. Szlovén légierő PC-9 kiképzőgépe, Szentkirályszabadja, 2000. szeptember 09.

Az illusztrációhoz vonatkozó cikket lásd a 65. oldalon. A szerk.

Fotók: Baranyai László

Airshow Magyarországon

8.

11.

9.

12.

10.

13.

8. Az USAF A-10A Thunderbolt II. csatarepülőgépe, Kecskemét, 2000. május 21.

9. A belga légierő F-16A vadászbombázója (FA-136), Kecskemét, 2000. május 21.

10. A holland légierő AS-532 Cougar helikoptere (Super Puma), Szentkirályszabadja, 2000. szeptember 09.

11. Magyar Mi-24 harci helikopter a Csörike festéssel

12. A francia légierő Mirage-2000C vadászgépe, Kecskemét, 2000. május 21.

13. Holland AH-64A Apache harci helikopter, Szentkirályszabadja, 2000. szeptember 09.

14. A francia légierő Jaguar B kiképzőgépe (S E28), Kecskemét, 2000. május 19.

14.

Az illusztrációhoz vonatkozó cikket lásd a 65. oldalon. A szerk.

Fotók: Baranyai László

A McDonnell F-101 Voodoo

1. Az F-101A változat mint a Revell cég modellje

2. Egy F-101B Voodoo a March Field Museum betonján, California, 1998, háttérben egy F-100A gép áll (A szerző felvétele)

3. Egy F-101B típusú gép az Edwards-afb repülőgép-múzeumában, 1991. (A szerző felvétele)

Az izraeli páncélos erők múzeuma (Latrun)

1. ábra: A második világháborús emlékmű

2. ábra: Jobbról balra haladva egymás mellett a Merkava I, II és III harckocsi

3. ábra: Libanoni zsákmányból származó, módosított BTR-50-es sebesültszállító jármű. Figyelmet érdemel a harcjármű elejének jobb oldalán kialakított nyílás, mely a hordályok ki- és beadására szolgált

4. ábra: Achzarit nehéz páncélozott csapat szállító jármű. A képen látható példányról hiányzik a fegyverzet (<http://idf-modelling.free.fr/achzarit.html>)

5. ábra: Egyiptomi zsákmányból származó, 100 mm-es löveggel felszerelt T-34-es páncélvadász. Az M1944(BS-3) löveget a harckocsi eredeti tornyába építették be!

6. ábra: Panzer IVJ harckocsi, a háttérben egy egyiptomi zsákmányból származó, AMX 13 toronnyal felszerelt Sherman, a bal szélén a múzeum jelképének számító víztorny látható

7. ábra: Panzer IVJ hátulról. Érdekesség, hogy az ismertető Panzer IVG-ként jelzi a harckocsit, noha a kipufogórendszer alapján egyértelműen azonosítható, hogy a J változatról van szó

8. ábra: Achzarit terepen. A felvételen megfigyelhetők a jármű fő fegyverzetét alkotó 7,62 mm-es, belülről is vezérelhető RAFAEL Overhead Weapon Station típusú géppuskatornyók

Az illusztrációhoz vonatkozó cikket lásd a 86. oldalon. A szerk.

Fotók: Rácz András

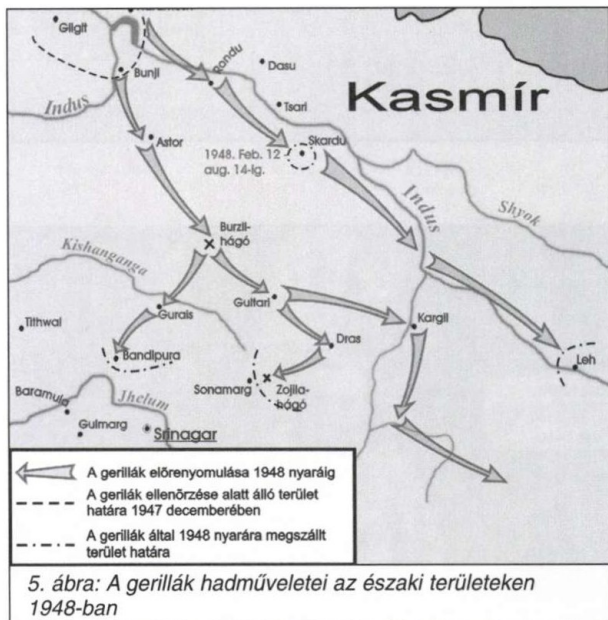
A Magyar Királyi Honvéd Légierő egyenruházata VI. rész

A Szt. László h.o. ejtőernyős katonája menetöltözetben – 1944–1945.
Az illusztrációhoz vonatkozó cikket lásd a 79. oldalon. A szerk.

A hajózószemélyzet tagja, Keleti front – 1942–1943
Grafika: Hadnagy Róbert

5. ábra: A gerillák hadműveletei az északi területeken 1948-ban

A katonai kormányzást 1948. november 24-én polgári kormányzat váltotta fel, s a fejedelemség területét hamarosan hivatalosan is India részévé nyilvánították.

Veszteségek, eredmények

A néhány napos hyderabadi hadjárat alatt az indiai hadsereg csekély veszteséget szenvedett (66 halott, 97 sebesült). A hyderabadi erők veszteségei az indiai adatok szerint ennél lényegesen nagyobbak voltak, csak a hyderabadi hadseregnek 490 halottja volt, s ezt a Razakarak veszteségei még felülmúlták.

Lényegesen többbe került a kasmíri beavatkozás. Itt az indiai hadsereg 76 tisztet és 996 katonát veszített el, a sebesültek száma 3152 fő volt (köztük 81 tiszt). A RIAF ismert vesztesége négy Tempest II-es, egy Spitfire, egy C-47 Dakota, 9 tiszt és 23 katona. A gerillák és a pakisztáni hadsereg becsült vesztesége 6000 halott és 14 000 sebesült (más adatok szerint a két oldalon 1500-1500 katona esett el).

1949. január 1-jén tehát véget ért Pakisztán és India első háborúja. A függetlenség elnyerése óta eltelt kevesebb mint másfél év alatt nemcsak, hogy létrejött mind a pakisztáni, mind az indiai hadsereg, de az indiai fegyveres erők kikényszerítették Junagadh kapitulációját, egy gyors hadjáratral elfoglalták Hyderabadot, és egy több mint egy évig tartó háborúban megszállták Kasmír területének jelentős részét. A pakisztáni fegyveres erők pedig,

bár jóval kedvezőtlenebb volt a helyzetük, megállták helyüket az indiai hadsereggel szemben, s szilárdan tartották Kasmír általuk elfoglalt részét. Azonban amíg katonai téren mindkét oldal fel tud mutatni pozitívumokat, s az eseményeket inkább sikerként értékelhették, addig politikai értelemben a kasmíri háború máig ható súlyos következményekkel járt.

A Royal Indian Air Force gépparkjának felosztása

1. táblázat

	Royal Indian Air Force	India	Pakisztán
Dakota	78	46	32
Tempest	158	123	35
Harvard	118	89	29
Tiger Moth	78	62	16
Auster V/VI	28	18	10

A British Indian Army ezredeinek felosztása

2. táblázat

	British Indian Army	India	Pakisztán
Lovasezredek	21	14	7
Gyalogosezredek	23	15	8
Gurkha ezredek	10	6	–
Tüzérezredek	48	40	8

Felhasznált irodalom

Világeseemények 1945–1967. Bp., 1968, Kossuth Könyvkiadó.

Tenigl-Takács László: India története. Bp., 1997, Medicina–A Tan Kapuja Budhista Főiskola.

India. Bp., é.n., Panoráma.

Kalmár György: India: Nyugalom és nyugtalanság. Bp., 1971 Kossuth Könyvkiadó.

Halász György: Britannica Hungarica világciklopédia IX. köt., Bp., 1994, M. Világ.

Subramanian, L.N.: Operation Polo: The Liberation of Hyderabad. <http://www.bhatart-rakshak.com>

Defending Kashmir. <http://www.bhatart-rakshak.com>
Noor A. Husain: The Evolution of the Pakistan Army (1947–1997).

<http://www.republic.com.pk/archives/may/art3.htm>

History of Indian Air Force.

<http://www.indianarmedforces.com/archive/airforcehistory.htm>

Pakistan Air Force.

<http://www.defencejournal.com/march98/paf1.htm>

Babos László

Helyesbítés

A Haditechnika 2005/3. sz. 78. oldalán Amaczi Viktor Fegyverzetek a koreai háborúban című cikkében egy mondat felcserélődött. A helyes szöveg: „Ez 160 km/h értékkel nagyobb volt, mint az amerikai F-80C csúcsebessége. Két 23 mm és egy 37 mm űrméretű gépágyút építettek bele. A MiG-ek kínai területről, Mandzsúriából szálltak fel...”

Felhívás

Kérjük, hogy Farkas Tibor szerzőnk vegye fel a kapcsolatot a szerkesztőséggel, mivel a cikke megjelent, de régi címén nem tudjuk elérni!